Sällsyntheter med fristad på Färöarna

Monika Myrdal och Eric Danell

Under två veckor i augusti 1992 besökte vi Färöarna av rent turistintresse. Vi gjorde inga planerade inventeringar, utan noterade bara de intressanta fynd, som vi gjorde på lokaler, som Jóhannes Jóhansen (Føroya Náttúrugripasavn) rekommenderade oss.

Färöarnas enastående natur utgör en värdefull tillflyktsort för arter, vars existens är hotad i de andra nordiska länderna. Detta har flera orsaker. Lavfloran (lichenes, skónir) gynnas av den rena luften och den höga luftfuktigheten. Vissa arter, inom till exempel släktena *Lobaria* och *Sticta,* återfinns i Sverige nästan enbart på bark i mycket gammal orörd skog. Sådana skogar har under de senaste årtiondena avverkats i snabb takt, och lavarna har följdaktligen försvunnit. Den höga humiditeten på Färöarna, liksom även i sydvästra Norge (Tor Tønsberg, muntl.), tillåter dessa lavar att växa på klippor på skyddade platser.

Kärlväxtfloran gynnas av ängsslåtter. Vanliga färöiska arter som *Gentianella campestris* (loppugras), *Euphrasia spp* (eygnagras) och *Nardus stricta* (hvassagras) blir allt mer sällsynta i Sverige i takt med att slåttern upphör. För att skydda dessa växter ger svenska staten bidrag åt bönder, som slår sina ängar. Ett annat problem i Sverige är gödsling, som leder till, att den rika ängsfloran ersätts med några få gräsarter (Ekstam et al, 1988).

Exploatering av naturvärden är ett stort internationellt problem, så det är glädjande att exempelvis Toftavatn fortfarande är obebyggt.

Exakta lokaler för sällsynta arter bör inte anges i turisthandböcker och liknande. I Sverige beskrivs numera inte växtplatser för orkidéer, sedan hänsynslösa utländska samlare förstört många bestånd (Ingelög och Gransberg, 1992). Till och med sällsynta lavar har lokalt utrotats av samlare (Hallingbäck, 1989). Däremot är det av flera skäl bra, om de, som bor nära växtplatsen, känner till och uppskattar den. Då undviks att lokalen förstörs av misstag. De närboende kan också fungera som vakter och hålla lokalen under uppsyn.

Vid vårt besök i Vestmannagjógv 92-08-07 fann vi *Sticta fuliginosa,* en stor, brun bladlav, som kännetecknas av cypheller (små gropar för andning) på undersidan. Denna art fanns tidigare i tio svenska län (Databanken för hotade arter och Naturvårdsverket, 1990) men anses idag helt utrotad på grund av luftföroreningar och biotopförstöring. I den fuktiga gjógven var

denna raritet rikligt förekommande. Arten är tidigare noterad från Vestmanna 1867 och 1956 (Rostrup, 1870-71; Degelius, 1966), men det vore mycket intressant att även studera andra gjógver för att få reda på dess fullständiga utbredning.

En art i samma släkte, *Sticta sylvatica,* fann vi då vi besökte Toftavatn 92-08-13. Flera stora exemplar växte på ett klippblock en bit ut i vattnet. Fyndet är troligen det första på Färöarna, och arten är akut utrotningshotad i Sverige. Tidigare lichenologiska undersökningar vid Toftavatn (Branth, 1901; Degelius, 1966) har funnit de i övriga Europa allt mer sällsynta *Lobaria pulmonaria, L. amplissima, L. laetevirens* och *Sticta limbata.* Vi sökte efter dessa arter utan att hitta dem. Vi hann dock bara undersöka den sydvästra delen av stranden.

Stenblocken kring Toftavatn hyste den rikaste lavfloran vi såg på Färöarna med bland annat *Sphaerophorus globosus, Bryoria sp, Cetraria chlorophylla* och *Cornicularia aculeata.*

På grässvålen närmast vattnet sydväst om den utskjutande halvön återfann vi *Anagallis tenella* (nartl), en vacker liten nejlikväxt med skära blommor. Artens hela nordiska utbredning består av sex lokaler på Färöarna (Hansen, 1966).Den är tidigare känd från lokalen, men den återfanns inte vid den senaste inventeringen 1960-61 (Hansen 1966). En anledning kan vara att plantan är mycket liten och blommar sent. Vi tror att den har funnits på lokalen hela tiden, ty beståndet är ganska stort. Sannolikt gynnas den av fårbete.

På två platser vid Toftavatn fann vi *Hymenophyllum wilsonii* (mosakampur), som tidigare ej rapporterats därifrån. Denna lilla ormbunke liknar en mossa och är därför lätt att förbise.

En märklig svamp, *Cordyceps militaris,* påträffades också vid Toftavatn. Svampens orangefärgade, decimeterhöga och klubbformade stroma växer enbart ut från larver och puppor av fjärilar (Lepidoptera) (Ryman och Holmåsen, 1986). Arten uppträder mycket sporadiskt men är kanske gynnad av bland annat den stora förekomsten av nattflyet *Cerapteryx graminis* (Noctuidae).

Andra intressanta fynd från vår resa:

Lavar:	*Cystocoleus ebenus,* Eiði
	Dermatocarpon weberi, Sandur
	Ephebe lanata, Oyrargjógv – Eysturoy
	Pannaria pezizoides, Klaksvík
Kärlväxter:	*Pedicularis palustris* (órøkja), Oyrarbakki
Svampar:	*Agaricus silvaticus,* Mykines och Eiði
	Omphalina luteovitellina, Toftavatn

Vi vill rikta ett tack till Edith Juhlin, Föreningen Norden, och Karl-Axel Pettersson, Västerås naturskyddsförening, som arrangerade resan till Färöarna. Jóhannes Jóhansen tackas för all uppmuntran och förslag till sevärda lokaler. Ett tack riktas också till Roland Moberg, Fytoteket vid Uppsala universitet, som konfirmerat våra kollekter. De färöiska växtnamnen är angivna efter Rasmussen (1952). En komplett

artlista finns hos Jóhannes Jóhansen, Føroya Náttúrugripasavn. En kollekt av Anagallis tenella finns på Fytoteket i Uppsala. Övriga kollekter finns hos författarna.

Referenser

Branth, D. (1901) Lichenes, i: Botany of the Faeroes I, s 317-338. Det nordiske forlag, Köpenhamn.

Databanken för hotade arter & Naturvårdsverket (1990) Hotade växter i Sverige 1990. Svensk Botanisk Tidskrift, Lund.

Degelius, G. (1966) Notes on the Lichen Flora of the Faroe Islands. Acta Horti Gotoburgensis, 28: 1-13.

Ekstam, U., Aronsson, M. & Forshed, M. (1988) Ängar. LTs förlag, Stockholm.

Hallingbäck, T. 1989. Occurence and ecology of the lichen Lobaria scrobiculata in Southern Sweden. Lichenologist, 21: 331-341.

Hansen, K. (1966) Vascular Plants in the Faeroes, Horizontal and Vertical Distribution. Dansk botanisk arkiv. Dansk botanisk forening, Köpenhamn.

Ingelög, T. & Gransberg, M. (1992) Rekommendationer med anledning av ökat hot om illegal insamling av hotade växtarter. Svensk Botanisk Tidskrift, 86: 60.

Rasmussen, R. (1952) Føroya flora, 2. Útgáva. Torshavn.

Rostrup, E.(1870-71) Faerøernes flora. Botanisk Tidsskrift, band 4.

Monika Myrdal
Täljstensv. 11B
752 40 Uppsala
Sverige

Eric Danell
Inst. för fysiologisk botanik
Villav. 6
752 36 Uppsala
Sverige